
Rob Rozeboom: Begrijpend lezen van informatieve teksten

Marjan Werts, *Begrijpend lezen van informatieve teksten, handleiding en voorbeeldlessen*, Enschede, SLO, 1991. 50 blz. + losse leesteksten, f 22,00.

In het kader van de zorgverbreding, activiteiten die erop gericht zijn meer leerlingen successen te laten halen in het basisonderwijs, werden voorbeeldlessen voor begrijpend lezen ontwikkeld voor groep 7 van de basisschool. Het betreft lessen gericht op het aanleren van vaardigheden en strategieën voor het begrijpend lezen van informatieve teksten. Het zijn voorbeeldlessen. Ze vormen geen systematische leergang, ze hoeven ook niet achter elkaar als een programma te worden gegeven. De handleiding bevat, naast de vijftien uitgewerkte lessen, een beschrijving van de ideeën die de achtergrond vormen van deze lessen.

Achtergronden

In de handleiding vergelijkt men de praktijk van het leesonderwijs met doelstellingen zoals ze te vinden zijn in de eindtermen voor het basisonderwijs. Het leesonderwijs in de basisschool is vaak vooral gericht op het technisch lezen, het decoderen en verklanken van tekens. Andere doelstellingen, zoals het onderscheiden van verschillende leesdoelen, het aanpassen van de leesstrategie aan het leesdoel, het onderscheiden van tekstvormen, komen weinig aan bod. Het verwerken van de tekst door de leerling, dat wil zeggen dat de leerling zich de inhoud van de tekst eigen maakt, deze in verband brengt met eigen kennis en vaardigheden, wordt niet of nauwelijks onderwezen. De praktijk van het onderwijs in het begrijpend lezen wordt gekenmerkt door het

zelfstandig lezen of hardop lezen van teksten en het beantwoorden van een reeks vragen, zonder nadere instructie hoe de leerling dit zou moeten doen.

Voor leerlingen is het gebruik van verschillende leesstrategieën en leesdoelen moeilijk te realiseren, omdat ze door het onderwijs getraind zijn in het gebruik van één strategie en één leesdoel, namelijk verklanken en het goede antwoord vinden op, vaak minder relevante, vragen. Deze leergang wil leerlingen, die niet voldoende taalvaardig zijn leren hoe ze beter met teksten, en geschreven informatie in het algemeen kunnen omgaan.

Didactiek

De auteur van deze voorbeeldlessen heeft naar aanleiding van literatuurstudie over begrijpend lezen en ervaringen in het project een 'vijfstappen-model' uitgewerkt. De eerste stap is het activeren van de voorkennis van de leerlingen. Als leerlingen zich realiseren wat ze al weten over het onderwerp waarover ze gaan lezen, kunnen ze de nieuwe kennis beter in zich opnemen. Er zijn dan immers aanknopingspunten. De tweede stap is het uitspreken van verwachtingen over de tekst op basis van de titel, tussenkopjes en illustraties. De derde stap betreft het te kiezen leesdoel en de leesstrategie. Daarna wordt de tekst gelezen. En de vijfde stap betreft de reflectie op de inhoud van tekst.

De instructie door de leerkracht bij de voorgestelde werkwijze verschilt sterk met de praktijk van het begrijpend lezen. De nadruk bij de instructie ligt op het kiezen en toepassen van leesstrategieën en leesdoelen en het begeleiden van leerlingen daarbij. Terwijl tot nu de instructie vooral het controleren achteraf betrof; zijn de vragen goed beantwoord? Zoals blijkt uit het onderzoek naar begrijpend lezen.

Een les volgens de vijf-stappen-strategie met bijvoorbeeld een tekst over cavia's zou er als volgt uit kunnen zien:

- 1 De leerkracht bespreekt met de leerlingen, wat zij weten van cavia's of zouden willen weten.
- 2 Verwachtingen over wat de tekst hen zou kunnen bieden worden geformuleerd. Bijvoorbeeld n.a.v. de titel, tussenkopjes en illustraties.
- 3 Het leesdoel wordt gekozen: bijvoorbeeld snel antwoorden vinden op de in de eerste en twee-

de stap geformuleerde vragen en verwachtingen. De leesstrategie kan dan zijn globaal verkennend lezen, gevolgd door nauwkeurig lezen. Bij die passages die nieuwe informatie geven.

4 De tekst wordt gelezen.

5 De vooraf geformuleerde verwachtingen en vragen worden vergeleken met de informatie uit de tekst. Was er nieuwe informatie? Heeft de werkwijze bijgedragen om de informatie uit de tekst te halen?

Men gaat in de handleiding uit van klassikale lessen, omdat de interactie tussen leerkracht en leerlingen wezenlijk is voor het aanleren van leesstrategieën. De leerkracht kan dan fungeren als een model voor de leerling, verder kan hij het leesgedrag van de leerling beter beïnvloeden. Omdat de voorgestelde werkwijze sterk afwijkt van de gebruikelijke geeft men in de voorbeeldlessen voor de leerkracht informatie over het doel van de les, een beschrijving van mogelijke toepassingen van deze werkwijze in andere lessen en hoe hij leerlingen daarbij kan begeleiden.

Vijftien lessen

De 'vijf-stappen-strategie' is in de uitgewerkte handleiding per les slechts in fragmenten terug te vinden. Er zijn geen lessen waarin dit model als geheel wordt geoefend. De twee inleidende lessen over 'Wat lees je en waarom lees je?' en 'Wat is een tekst?' lijken te eenvoudig voor groep 7. Vervolgens worden lessen besteed aan radend lezen en tussen de regels lezen. Pas in les vijf en zes wordt de voorkennis voor het eerst gemobiliseerd. Deze belangrijke strategie komt verder niet meer aan orde. De leerkracht moet regelmatig aan dat mobiliseren van voorkennis 'herinneren'.

De overige lessen behandelen eveneens belangrijke deelaspecten van het begrijpend lezen: het belang van de lay-out, de verdeling van de tekst in alinea's, onderscheid in hoofden bijzaken. De voorbeelden zijn summier, maar voldoende uitgewerkt voor een geïnteresseerde leerkracht met voldoende voorkennis over de vernieuwingen op het gebied van begrijpend lezen. Men verwacht blijkbaar, dat geoefende deelvaardigheden vanzelf door de leerling geïntegreerd worden in de nauwelijks geoefende 'vijf-stappen-strategie'.

Jammer, de theorie over de strategie is uitstekend, waarom dan deze zwakke uitwerking in lessen met deelaspecten.

Wie kan er iets mee?

In het kader van zorgverbreding is het van het grootste belang dat het onderwijs in begrijpend lezen op de basisschool verandert. Deze voorbeeldlessen leveren daartoe geen bijdrage. De publikatie laat leerkrachten van groep 7 en 8, en eventueel ook van brugklassers, kennismaken met mogelijke andere werkwijzen dan de tekst met vragen. Het blijft bij een kennismaking. Om leerlingen de door de auteurs bedoelde strategieën te leren gebruiken zullen zij al in lagere groepen moeten oefenen met deze strategie. Bovendien moet het oefenen met deelvaardigheden voor het begrijpend lezen steeds in dienst staan van een brede leesactiviteit. Leerkrachten zonder voldoende voorkennis over de ontwikkelingen m.b.t. begrijpend lezen zullen hun onderwijs niet kunnen veranderen met deze lessen en de algemene inleiding. Zij moeten hun onderwijs namelijk fundamenteel veranderen. Verder zullen zij meer oefenmateriaal voor hun leerlingen moeten hebben. De samenstellers gaan er te gemakkelijk vanuit dat de voorbeeldlessen de leerkrachten aanzetten om zelf lessen te ontwerpen. Leerkrachten met voldoende voorkennis hebben de kennismaking in deze vorm zeker niet nodig. Zij maken zelf al betere lessen.